

Elżbieta Matynia

New School for Social Research, New York

Baumana sztuka socjologii

Kontakt:	Elżbieta Matynia matynia@newschool.edu
Jak cytować:	Matynia, E. (2017). Bauman a sztuka socjologii. <i>Forum Oświatowe</i> , 29(1), 17–21. Pobrano z: http://forumoswiatowe.pl/index.php/czasopismo/article/view/573
How to cite:	Matynia, E. (2017). Bauman a sztuka socjologii. <i>Forum Oświatowe</i> , 29(1), 17–21. Retrieved from http://forumoswiatowe.pl/index.php/czasopismo/article/view/573

Jest to właściwy moment na przemyślenie na nowo pracy Zygmunta Baumana, jednego z najbardziej wpływowych myślicieli społecznych naszych czasów. Był niezwykle płodnym uczonym, mistrzowskim wykładowcą, autorem klasycznej już teorii społecznej, ale także profetycznym socjologiem, którego intelektualne prowokacje spowodowały istotne zmiany w sposobie uprawiania socjologii w świecie. Ten analityk i krytyk nowoczesnego świata był autorem ponad pięćdziesięciu książek, napisanych z niezwykłą uczonym pasją, które wykraczają poza tradycyjnie rozumiane nauki społeczne, a fascynujące rozmowy z samym Baumanem – niemal osobny gatunek literacki – błyskawicznie rozchodzą się na rynku wydawniczym.

Zygmunt Bauman, emigrant nie z wyboru, był emblematycznym obywatelem świata, uczonym, budującym mosty pomiędzy różnymi doświadczeniami społecznymi, oferującym – poprzez jego angielskojęzyczne, trafiające wszędzie prace – socjologię dla czasów i świata, w którym żyjemy. Szerokie zainteresowania i kompetencje badawcze Zygmunta Baumana są przedmiotem wielu książek – spróbuję o nich napisać w następującym porządku: główne pytania, najważniejsze interwencje w dyscyplinę socjologii, podstawowe tematy i wątki oraz projekt budowy nowego języka nauk społecznych.

Zygmunt Bauman to pytać, twórca pytań podstawowych dla kondycji współczesnego człowieka i obywatela czy obywatelki, który zaprasza do zrozumienia świata, w jakim żyjemy. Uczony sam pisze o tym: Niezadawanie pewnych pytań przynosi więcej niebezpieczeństw niż nieudolne odpowiadanie na pytania, które są pytaniami oficjalnego porządku dziennego (Bauman, 1998). Pyta więc, przede wszystkim, jaka jest kondycja współczesnego świata i współczesnej cywilizacji? Jak ją nazwać, jak uchwycić, zbadać i jak opisać? Jak – w sytuacji globalizującego się świata – stać się obcym i jak przestać nim być?

Odpowiadając na te pytania, Zygmunt Bauman wprowadza zasadnicze interwencje na poziomie teoretycznym, metodologicznym i przedmiotowym, które zmieniły krajobraz światowej humanistyki i globalnych nauk społecznych. Jego klasyczna już interwencja w sposób uprawiania nauk społecznych wprowadzona została poprzez przez dwie bardzo ważne i ciągle popularne książki: *Thinking Sociologically* oraz *Hermeneutics and Social Sciences*. Ta ostatnia jest ostrym i znakomicie przeprowadzonym wyzwaniem dla pozytywistycznego, scjentystycznego paradygmatu ograniczającego wyobraźnię socjologiczną i – jak dowodzi Zygmunt Bauman – rozbijającego jedność duchową autora i czytelnika. Książka ta, napisana pod koniec lat 70.

ubiegłego wieku i wielokrotnie wznawiana, spowodowała przemieszczenia nie tylko w ortodoksyjnych środowiskach socjologicznych, ale także stała się ogromnie ważna dla młodszego pokolenia badaczy społecznych.

Baumana projekt socjologii to projekt kluczowej dyscypliny, zdolnej do penetrowania rzeczywistości, w której żyjemy oraz dostarczającej nieoczywistych spostrzeżeń, bo tworzącej – w miejsce modeli i figur powołanych przez klasyków socjologii przełomu XIX i XX wieku – nowe pojęcia i metafory. Jego antyestablishmentowa postawa skierowana jest przeciwko bezustannemu recyklingowaniu teorii społecznych, które wprawdzie pozostają niesłuchane ważne dla historii socjologii, ale które w nowym świecie ciekłych, płynnych form i znaczeń wyczerpały swoją moc wyjaśniającą.

Przede wszystkim jednak Bauman dokonał zwrotu we współczesnej myśli, wprowadzając w miejsce pozbawionej treści, negatywnej kategorii *ponowoczesności* pojęcie *płynnej nowoczesności*, pojęcie nasycone znaczeniami oraz opatrzone wysiłkiem nazywania i rozumienia. Kategoria płynnej nowoczesności, *liquid modernity*, w odróżnieniu od nowoczesności w stanie stałym, *solid modernity*, charakterystycznej dla epoki Durkheima czy Webera – epoki, w której działały silne więzi społeczne, a instytucje społeczne były stabilne i miały rozpoznawalne formy – pozwala nam spojrzeć świeżym okiem na siebie samych i zrozumieć nasze usytuowanie w globalizującym się, postindustrialnym, zdigitalizowanym świecie niestabilnych i niepewnych form.

Tak więc nowoczesność, a szczególnie jej późniejsza faza zwana płynną, jest tematem pierwszym prac Zygmunta Baumana. Stalinizm i nazizm czasów *solid modernity* to następny ważny wątek jego refleksji. Najważniejsza w tym zakresie jest głośna książka z 1989 roku *Modernity and the Holocaust*. Trzy lata później została ona wydana w Polsce w krakowskim Wydawnictwie Literackim, już w oficjalnym obiegu, inaczej niż jego wcześniejsza praca *Stalin i rewolucja chłopska: Dialektyka Pana i Niewolnika*, która wydana była w 1980 roku podziemnym wydawnictwie NOWA.

Bauman, globalny myśliciel, jest jednak przede wszystkim Europejczykiem i szeroko rozumiana Europa, jej ciemna przeszłość, ale także jej unikalna pozycja *greenhouse of universal humanity*, czyli cieplarni uniwersalnego człowieczeństwa, z powodu jej niesłuchanej umiejętności komunikowania się ponad podziałami kulturowymi (Bauman and Tester, 2001) jest kolejnym ważnym tematem jego refleksji.

Wątkiem stale obecnym w pracach Zygmunta Baumana jest chroniczna niepewność społeczna i rozmaite wymiary lęku, które – wyostrzone dodatkowo wtargnięciem relatywizmu – są nieodłączną częścią życia w płynnym świecie. Bauman, wybitny historyk globalizacji, dąży też związane z problemami niepewności sprawy nędzy, przemocy i paraliżującego strachu, cechujące globalizację dnia dzisiejszego. Jego socjologia to powrót do pytań moralnych, które zostały zaniedbane przez socjologię drugiej połowy dwudziestego wieku. Jego socjologia stawia pytania o sytuację człowieczeństwa w drodze, w ruchu – oraz pytania o to, co moralne w sytuacji bezustannej konfrontacji z niepewnością tak ontologiczną, jak epistemologiczną. To refleksja nad definicją, statusem i kondycją obcego oraz sytuacją życia „pomiędzy”, w której Bauman nie ucieka od sądów normatywnych. Jeden z tych sądów, który odnosi się

do sytuacji tego, co w czasach *solid modernity* nazywane było życiem na wygnaniu – czy w diasporze – jest bliski nie tylko jego generacji uczonych:

Raczej niż myślenie w kategoriach bezdomności, sztuką jest czuć się w domu w wielu domach, a przy tym być jednocześnie kimś z wewnątrz, łącząc poczucie intymności i dystansu... szansą wygnania jest posiadnięcie takiej sztuki (Bauman, 2000, s. 207).

Jego socjologia nie waha się przed normatywnością, jest socjologią zaangażowaną, solidaryzującą się z upokorzonymi, z wyrzutkami, z ludźmi spychanymi na margines, z ludźmi wykluczonymi z życia większości społeczeństwa.

Na koniec słowo o pracy Profesora Baumana nad budowaniem nowego języka nauk społecznych. Napisał on w *Płynnej nowoczesności*:

Słowa oświełają wyspy form widocznych na ciemnym morzu tego, co niewidoczne i zaznaczają miejsca, które są istotne w bezkształtnej masie tego, co nieistotne (Bauman, 2000, s. 207).

Jego niebywałe wyczulenie na nazywanie oraz jego wysiłek bezustannego świeżego nazywania spowodowały odrutynizowanie zarówno języka, jak i naszego myślenia o świecie, w którym żyjemy. Jego imponująca władza nad językiem sprawiła, że pojęcia przez niego ukute (choć to zdecydowanie za ciężkie słowo na określenie jego kreatywności i wyobraźni językowej w języku angielskim) zmieniły – można powiedzieć: odczarowały – pisarstwo i myślenie socjologiczne. Wystarczy przywołać tytuły jego książek: *Życie na przemiał* – znakomity przekład angielskiego *Wasted Lives: Modernity and its Outcasts*; albo wydana parę lat temu książka *Collateral Damage: Social Inequalities in a Global Age*.

Zygmunt Bauman, wybitny analityk i teoretyk socjologii jest także znakomitym pisarzem – jest artystą socjologii. Jego hermeneutyczna socjologia, rygorystyczna badawczo, nie waha się sięgać do siły poznawczej poezji czy prozy, doceniając inspiracje i talent obserwacyjny Borgesa, Itala Calvina czy Kundery. Zygmunt Bauman, Europejczyk, Polak i obywatel świata, zainspirował i odnowił wyobraźnię socjologiczną nowego wieku.

BIBLIOGRAFIA

- Bauman, Z. (1980). *Stalin i rewolucja chłopska: Dialektyka Pana i Niewolnika*. Warszawa: Niezależna Oficyna Wydawnicza NOWA.
- Bauman, Z. (1989). *Modernity and the Holocaust*. Cambridge: Polity Press.
- Bauman, Z. (1998). *Globalization: The Human Consequences*. New York: Columbia University Press, 5.
- Bauman, Z. (2000). *Liquid Modernity*. Cambridge: Polity Press.

- Bauman, Z., Tester K. (2001). *Conversations with Zygmunt Bauman*. Cambridge: Polity Press.
- Bauman, Z., May, T. (2001). *Thinking Sociologically*. Oxford: Blackwell Publishers Ltd.
- Bauman, Z. (2004). *Wasted Lives: Modernity and its Outcasts*. Cambridge: Polity Press.
- Bauman, Z. (2004). *Życie na przemiał*. Kraków: Wydawnictwo Literackie.
- Bauman, Z. (2010). *Hermeneutics and Social Sciences*. New York: Routledge Revivals.
- Bauman, Z. (2011). *Collateral Damage: Social Inequalities in a Global Age*. Cambridge: Polity Press.

